

Osmanlı Sultanlarının Odun Tedarikçileri: Odun Eminliği Üzerine Bazı Mülâhazalar

Alper Kağan KIRAÇ¹

Osmanlı Sultanlarının Odun Tedarikçileri: Odun Eminliği Üzerine Bazı Mülâhazalar

Wood Suppliers of The Ottoman Sultans: Some Considerations on the Odun Eminliği

Öz

Ateşin harlanması için kullanılan odun, insanlık tarihinde en fazla talep görmüş maddelerden biridir. Osmanlı saraylarının da temel ihtiyaç malzemeleri arasında yer alan odunun temini, yönetimin yüzyıllarca titizlikle üzerinde durduğu konular arasında yer almıştır. 17. yüzyıl ortalarına kadar bu sürecin idaresi farklı hizmet alanlarındaki memurlar, Yeniçeri Ağaları ve İstanbul Ağaları tarafından sağlanmıştır. Fakat bir süre sonra meydana gelen değişimler önce odun eminliği memuriyetinin kurulmasına sebep olmuştur. Hazırlanan bu çalışma odun eminliğinin ortaya çıkışını, görev kapsamını ve gelişim sürecini ele almaktadır. Bunun yanı sıra sarayın kullanımı için gereken odunların nereden ve nasıl temin edildiği, teslimatta takip edilen güzergâhlar, dağıtım süreci ve Topkapı Sarayı'nda bulunan odun ambarının yıllar içerisinde Hatab Ambarı Müdürlüğü kurumuna dönüşümü hakkında bilgiler verilmiştir.

Abstract

Wood, used to kindle fire, is one of the most demanded materials in human history. Supply of wood, which was basic needs of the Ottoman Sultan's palaces, was meticulously emphasized by the administration for centuries. Until the mid-17th century, this process was managed by officials in different fields, Janissary Aghas and İstanbul Aghas. But after a while, changes led to the establishment of the odun eminliği. This study deals with the emergence, scope of duties and development process of the odun eminliği. In addition information is provided on where and how the use of the palace was procured, routes followed for delivery, distribution process, and transformation of wood warehouse in Topkapı Palace into the Hatab Ambarı Müdürlüğü over the years.

Anahtar Kelimeler: Osmanlı Devleti, Saray Teşkilâtı, Odun, Odun Eminliği, Hatab Ambarı Müdürlüğü

Keywords: Ottoman Empire, Court Organisation, Wood, Odun Eminliği, Hatab Ambarı Müdürlüğü

Makale Türü: Araştırma Makalesi

Paper Type: Research Article

1. Giriş

Ateşin kontrolü, insanlık tarihi açısından dönüm noktası olan bir keşiftir. Temelde sıcaklık ve aydınlatma kaynağı olarak kullanılan ateşin kontrolü, ilk insanların geceleri daha rahat hareket edebilmelerine ve soğuktan korunabilmelerine olanak tanımıştır. Ateşin keşfi, insanların gelişmiş av malzemeleri ve çeşitli eşyaları üretebilmesini sağlarken, aynı zamanda çığ ürünlerin pişirilmesi ile yeni bir tüketim alışkanlığının ortaya çıkmasına yol açmıştır. Bu gelişmeler insanların coğrafi dağılımını etkilerken aynı zamanda sosyal, ekonomik ve kültürel birçok değişimin yaşanmasına sebep olmuştur. Ateşin insanlara sunmuş olduğu fırsatlar, medeniyetlerin ortaya çıkış sürecine de hız kazandırmıştır.

¹ Arş. Gör., Yozgat Bozok Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü, a.kagan.kirac@yobu.edu.tr, ORCID ID: 0009-0003-1158-5155

Hayati amaçlara hizmet eden bu kaynağın elde edilmesinden sonra harlanması için tarih boyunca kuru tahta, kuru ağaç parçaları, kömür, taş kömürü ve odun gibi malzemeler kullanılmıştır. Fakat medeniyetlerin doğuşu ile insan nüfusundaki artış, zaman içerisinde yakacak malzemelere duyulan ihtiyacı tetiklemiştir. Bu malzemeler, başlangıçta ilkel olarak toplayıcılıkla temin edilmiş ve bir süre sonra devlet yönetimlerinin ortaya çıkışı düzenli ve sistemli programlar takip edilmesine ön ayak olmuştur. Bu doğrultuda Osmanlı Devleti, bünyesi içerisindeki kurumları geliştiren ve dönemin koşullarına göre yeniden ihdas eden bir yönetim anlayışı ile saray teşkilâtının ihtiyaç duyduğu odunu, sistemli bir program takip ederek başarıyla temin edebilmiştir.

Sultan ve haremın yanı sıra, çeşitli hizmetlilerin ve saray mensuplarının ikamet ettiği sarayların ısıtılması ve matbahlarda (mutfak) çeşitlik yemeklerin pişirilmesi hayati önem taşımaktadır. Bu bağlamda ateşin harlanması için kullanılan yakacak malzemeleri arasında odunun büyük bir yer tutması, tedarik ve dağıtım sürecinin titizlikle takip edilmesini gerektirmiştir. Nitekim devlet, bu ürünlerin saray için satın alınmasından iç bünyesinde dağıtılmasına kadar geçen süreci kayıt altına almıştır. Kayıt altına alınan bu verilerin kullanılması ile Osmanlı saray teşkilâtının genel mahiyeti ve iç yapısı hakkında farklı zaman dilimlerinde birçok eser neşredilmiştir (Uzunçarşılı, 1948, 1965, 1988; Halaçoğlu, 1991; Bostan, 1992; Akgündüz, 2005; Akyıldız, 2024; Bilgin, 2004; Uzun, 2020; Özdemir 2021; Karahan 2024; Türkhan, 2006; Withers, 1996). Bahsi geçen eserler ve zaman içerisinde sarayın ihtiyaç malzemelerinin teminine dair hazırlanan diğer çalışmalar içerisinde odun tedarikine dair müstakil ve kapsamlı bir eser bulunmamaktadır. Bundan dolayı hazırlanan bu çalışmanın, eksik kalan süreci aydınlatması hedeflenmiştir. Çalışmanın temel amacı, saraylara yapılan odun tedarik organizasyonunu idare etmek ve süreci kontrol altında tutabilmek kaygısıyla ihdas edilen odun eminliği memuriyeti hakkında bilgi aktarmaktır. Bu doğrultuda Osmanlı klasik döneminde gerçekleştirilen odun tedarik organizasyonu hakkında kapsamlı bilgiler sunulurken bu faaliyetin tarihsel dönüşüm süreci incelenmiştir. Çalışma, yoğunluklu olarak arşiv belgelerinden faydalanılarak hazırlanmıştır. Elde edilen veriler, dönemin iâşe politikası ve idari sistem doğrultusunda yorumlanarak sentez haline getirilmiştir.

Mevcut arşiv kaynakları incelendiği zaman sultan, harem ve çeşitli hizmet mensuplarının barındığı saraylarda yakacak malzemesi olarak kullanılan odunun temin süreci hakkında ilk bilgilere Kanuni Sultan Süleyman döneminde (1520-1566) ulaşıldığı görülmektedir. Devletin altın çağı olarak gösterilen bu dönemde odunların depolanması için Topkapı Sarayı'nda bir odun ambarının var olduğu bilinmektedir (BOA. TS.MA.d, 9707). Fakat odun temel ihtiyaç malzemesi olduğundan ötürü korunması için, Kanuni'den önce hüküm süren sultanların da ikamet ettiği sarayların her birine odun ambarı inşa ettirmiş olması gerekir. Bu nedenle Bursa'da Bey Sarayı, Edirne'de Eski ve Yeni Saray'ın iç yapısında aynı amaç doğrultusunda ambarların inşa edilmiş olması muhtemeldir. Nitekim Kanuni döneminde Topkapı Sarayı'nda tespit edilen bu odun ambarı da büyük olasılıkla Sultan II. Mehmed'in emriyle sarayla beraber inşa edilmiştir.

Kanuni döneminde, saraya yapılan odun tedariki hakkında önemli bilgiler bulunmaktadır. 1530 yılına ait bir deftere göre, Rumeli Hisarı civarındaki köylerden hisar çevresindeki iskelelere taşınan odunlar, İstanbul'a sevk ediliyor ve daha sonra ambara depolanıyordu (BOA. TS.MA.d, 542). Özellikle İzmit ve İzmit, 16. yüzyılda odun tedarikinde en fazla dikkat çeken bölgeler arasında idi. Sırasıyla 1331 ve 1337'de fethedilen bu bölgelerin ahalileri, avarız muafiyeti karşılığında saray matbahlarının odunlarını temin etmekle yükümlü tutulmuşlardır (BOA. A. DVNSMHM.d, 78. 188). Yalnızca 1560'ta iki bölgeden 16 köy ahalisinin bu hizmet için görevlendirildiği görülmektedir. İzmit ve İzmit ahalisinin bu süreçte kuru odun yerine gemi ağacı sevkiyatında bulunması tedarik sürecinde aksaklık yaratmış ve meselenin çözülmesi için yetkililere hüküm gönderilmiştir (BOA. A. DVNSMHM.d, 3. 1161). Ahali bu hizmetleri karşılığında vergiden muaf olmasına rağmen bazı idareciler, gelir sağlamak uğruna bu kurala karşı gelmiştir. Bu tür durumlarda idareciler uyarılarak kontrol altına alınmaya çalışılmıştır (BOA. A. DVNSMHM.d, 6. 122).

Klasik dönem olarak adlandırılan Osmanlı Devleti'nin 17. yüzyılının başlarına kadar saray için gerekli odunlar İznik ve İzmit'in yanı sıra Anadolu ve Rumeli sahilleri, Burgaz, Misivri, Süzebolu ve Ahtapolu iskeleleri, Silivri, Ahyolu, Vize ve Midye kazalarından tedarik edilmiştir (BOA. A. DVNSMHM.d, 5. 124; BOA. A. DVNSMHM.d, 7. 1596; BOA. A. DVNSMHM.d, 7. 2218; BOA. A. DVNSMHM.d, 61. 82). Fakat bazı durumlar bu organizasyon sürecini sekteye uğratmıştır. Örneğin 1565'te İznik'te bazı şahısların gemi ve kayıklarla iskelelerden odun alması, İstanbul'dan gönderilen deniz vasıtalarının boş dönmesine sebep olmuştur. Bunun üzerine devlet gemilerine yüklenmeden önce diğer deniz vasıtalarının odun alması yasaklanmış ve kurala karşı gelenlerin İstanbul'a gönderilmesi emredilmiştir (BOA. A. DVNSMHM.d, 6. 1453). Başka bir örnekte İznik, Adalar ve Burgaz'dan odun yüklemek için gelen devlet gemileri iskelelere yanaştığı zaman rençber gemilerine öncelik verildiği ve bazı şahısların ellerinde hüküm olduğunu belirterek odun vermekten kaçındığı görülmektedir. Kanun bu durumu öğrendiği zaman meseleyi çözmeleri için bölge kadılarına hüküm göndermiştir (BOA. A. DVNSMHM.d, 5. 124). Ayrıca bu süreçte gemilere odun yüklerken kullanılan arabaların, bölge idarecileri veya ahali tarafından kasıtlı olarak verilmemesi (BOA. A. DVNSMHM.d, 5. 1437) ve ulaşım altyapısının yetersizliği tedarik sürecini olumsuz etkileyen sebepler arasında yer almıştır.

16. yüzyılda, İznik'ten tedarik edilerek İstanbul'a gönderilecek olan odunlar karayolu ile Gemlik'e taşınmıştır. 1576'da İznik-Gemlik arasındaki bu yol, iki arabanın geçebileceği genişlikte olmadığı için genişletilmiştir (Bilgin, 2004, s. 234). İlerleyen yüzyıllarda İznik'ten tomruk ve kerestelerin, Sakarya Nehri üzerinden Karadeniz'e çıkarıldığı bilinmektedir (Narin, 2011, s. 772). Bu nedenle İznik'ten İstanbul'a gönderilen odunların da ikinci bir güzergâh olarak bu yolu takip etmiş olması muhtemeldir. Klasik dönemde odunların temini için iskelelere gönderilen gemilerde acemi oğlanları istihdam edilmiştir. Fakat acemi oğlanların bazı zamanlarda gemilerden firar etmesi, organizasyon sürecini aksatmıştır. Örneğin 1591-1592'de odun gemilerinde çalışan 100 acemi oğlanın firar etmesi üzerine Yeniçeri Ağası Halil'e hüküm gönderilerek kaçanların ulufelerinin kesilmesi ve yerlerine Türklerin yanına verilen 100 oğlanın koyulması emredilmiştir (BOA. A. DVNSMHM.d, 70. 346).

Kanuni döneminde sarayın ihtiyaç duyduğu odunun temin ve dağıtım sürecinde sabit bir memur veya kurum görev almamıştır. 1566'da Kanuni, Zigetvar Seferi'ne çıktığı zaman saray matbahının odunları merhum Şehzade Mustafa'nın dadısının kocası Hayreddin tarafından tedarik edilmiştir (BOA. TS.MA.e, 969/39). Fakat Kanuni'nin vefatından sonra bu görev, Yeniçeri Ağaları ve emirleri altında bulunan İstanbul Ağaları'nın kontrolü altına girmiştir. 1583-1584'te Sultan III. Murad (1546-1595), kız kardeşi Gevher Han Sultan ve padişah imamı Mevlana Abdülkerim'in ihtiyaç duyduğu odunun tedarik edilmesi için Yeniçeri Ağasına emir göndermiştir (BOA. A. DVNSMHM.d, 49. 329; BOA. A. DVNSMHM.d, 52. 627). 1589-1639 yıllarında İstanbul Ağaları, odunun temin ve dağıtım sürecinde otorite haline gelmiştir (BOA. MAD.d, 6462. 3; BOA. MAD.d, 5894. 3; BOA, MAD.d, 5975. 3). 1639'da İstanbul Ağası Ahmed Ağa, Topkapı Sarayı, Eski Saray, Galata Sarayı, İbrahim Paşa Sarayı, mirî fırınlar ve hassa bahçelerine odun tedarik etmiştir (BOA. KK.d, 2295. 3). Fakat bu tarihten kısa bir süre sonra idare ele değiştirilerek odun eminliği memuriyeti ihdas edilmiştir.

2. Odun Eminliğinin Teşekkülü ve Hizmet Kapsamı

Osmanlı saray teşkilâtında çeşitli ihtiyaçlar için önemli görülen birçok işlem, farklı alanlarda istihdam edilen eminler aracılığı ile yürütülmektedir. Örneğin, mutfakların masrafları ve idaresi matbâh emini (Berkas, 2005, s. 42), saray ahırları bünyesindeki hayvanların arpa masraflarının kontrol ve tedariki arpa emini (İpşirli, 1991, s. 391), paraların basıldığı darphâne-i âmirenin idaresi ise darphâne emini (Sahillioğlu, 1995, s. 111) tarafından sağlanmaktaydı. Bu bağlamda saray teşkilâtının ihtiyaç duyduğu odunun masraflarının idaresi ve tedarikinden sorumlu olan memur odun emini idi. Arşiv belgelerinde hime veya hatab eminliği olarak da kayıtlara geçen odun eminliği hakkında ilk verilere 1643 yılında

ulaşılmaktadır (BOA. MAD.d, 412). Odun eminlerinin temel görevi sultan, harem, saray halkı, bürokrasi, kapıkulu, has fırın, has bahçe, helvahane, kahvehane, hamam ve matbahların yakacağı odunu tedarik etmektir (BOA. D.BŞM.ODE.d, 16560; BOA. AE.SOSM.III, 74/5602; BOA. MAD.d, 5002; BOA. D.BŞM.ODE, 1. 133; BOA. MAD.d, 3133). Fakat bazı durumlarda odunun yanı sıra kütük ve kömür de temin ettiği bilinen bu memurların gerektiği takdirde sefere çıkan orduya ve menzillere sevkıyat yaptığı bilinmektedir (BOA. AE.SMMD.IV, 49/5686). Topkapı Sarayı, Edirne Sarayı, Galata Saray, Eski Saray, İbrahim Paşa ve Dolmabahçe Sarayı'nın odun tedarikini sağlayan odun eminleri, uzun yıllar boyunca bu görevi icra etmiştir (BOA. AE.SABH.I, 50/3564; BOA. C.SM, 33/1657; BOA. D.MKF.ODE.d, 31984; BOA. C.SM, 37/1877). Varlığına dair ilk bilgilere 1643'te ulaşıldığından ötürü bu memuriyetin Sultan İbrahim döneminde kurulmuş olması muhtemeldir. Fakat odun eminliğinin kurulması ve İstanbul Ağaları'nın organizasyon sürecinden çıkarılma sebebi tam olarak bilinmemektedir. Yeniçeri ve kapıkulu süvarilerinin yönetime çeşitli müdahalelerde bulunduğu bu dönemde, ağaların idareden uzaklaştırılarak nüfuzlarının kırılmak istenmesi olasıdır. Bu bağlamda 1649'da saray matbahının odunlarını temin etmekle görevlendirilen Mehmed'in, acemi oğlu olduğu tespit edildikten sonra bu hizmeti ifa etmesine izin verilmediği bilinmektedir (BOA. TS.MA.e, 167/55). Bu durum odun eminlerinin ocak dışında yer alan saray hizmetlileri arasından seçildiğini göstermektedir. Fakat yönetim odun emini memuriyetini ihdas etmesine rağmen İstanbul Ağaları'nın süreç içerisindeki nüfuzunu tamamen kıramamıştır. Nitekim 1670-1671 yıllarında İstanbul Ağası Derviş, Topkapı Sarayı, Eski Saray, Galata Saray ve İbrahim Paşa Saraylarına odun tedarik etmiştir (BOA. AE.SMMD.IV, 37/4214).

Odun eminleri, sarayların ısınmasına ve matbahlarda yemeklerin pişirilmesine katkı sağlamakla beraber, has ahıra da birtakım katkılar sağlamaktadır. Nitekim bu memurların, has ahırda bulunan hassa beygir arabaları için kazık (BOA. AE.SMMD.IV, 24/2707) ve atların damgalanması için odun tedarik ettiği örnekler bulunmaktadır (BOA. AE.SMMD.IV, 24/2702). Odun eminlerinin sultanların gerçekleştirdiği tören ve düğünlerde de oldukça önemli görevler üstlendiği bilinmektedir. Sultan ve ailesi, bürokrasi, av teşkilatı ve bazen de halkın katıldığı avlar olan şıkar-ı hümayun (Selçuk ve Karaduman, 2024, s. 180) bu törenlerden biridir. Özellikle ava düşkünlüğüyle bilinen Sultan IV. Mehmed (1642-1693), gerçekleştirdiği av merasimlerinde odun eminlerinden sıklıkla faydalanmıştır. Odun eminleri bu merasim sırasında ava katılanların ısınma ihtiyacını karşılamak ve yakalanan av ve çeşitli yemeklerin pişirilmesi için odun, kütük ve kömür temin etmekle görevlendirilmiştir. Nitekim Sultan IV. Mehmed tarafından 1672, 1676 ve 1679 yıllarında gerçekleştirilen üç ayrı av merasiminde odun eminleri hizmet göstermiştir (BOA. İE.SM, 10/976; BOA. D.MKF.d, 27543; BOA. AE.SMMD.IV, 45/5151). Av törenlerinin yanı sıra bin-i hümayun adı verilen sultanın at veya kayıkla yaptığı kısa süreli gezilerde (Özcan, 1992, s. 184) de görev alan odun eminleri bu süreçte gerekli odunu temin etmekle yükümlüydü. Bu bağlamda Odun Emni Mehmed Ağa'nın, 1679'ta Sultan IV. Mehmed'in bin-i hümayunu için Edirne'de kullanılacak odunları tedarik ettiği bilinmektedir (BOA. AE.SMMD.IV, 46/5210). Sultanların saray dışında daha uzun süreli gerçekleştirdiği geziler veya bir mevsimi geçirmek üzere yaptığı göçler olan göç-i hümayunda (Pakalın, 1993, s. 340) gerekli odunlar odun eminleri tarafından temin edilmiştir. Örneğin Sultan II. Süleyman'ın (1642-1691) 1690 yılındaki göç-i hümayunu için Odun Emni Mehmed Ağa'ya Edirne'den İstanbul'a kadar yol üzerinde bulunan menzil, matbah, harem ve Enderun'a odun temin etmesi emredilmiştir (BOA. AE.SAMD.II, 8/850). Sultanın erkek çocuğunun sünneti veya kızının, kız kardeşinin düğünü anlamına gelen sûr-i hümayun (Nutku, 1994, s. 17) törenlerinde de çeşitli amaçlarla kullanılacak olan odun, kömür ve çıranın odun eminleri tarafından sevk edildiği görülmektedir. Nitekim 1858'de Sultan Abdülmecid'in (1823-1861) kızları Cemile ve Münire Sultan'ın düğünlerinde 224.568 kuruşa tekabül eden bu malzemeleri Hatab Müdürü Hacı Emin Efendi tedarik etmiştir (BOA. HH.İ, 28/19).

Odun eminlerinin gerektiği takdirde Kırım Hanları için de odun temin ettiği bilinmektedir. Örneğin 1689 yılı Avusturya muharebeleri sırasında Gülbaba menziline yerleşen Kırım Hanı Selim Giray'a 20

araba odun vermesi için Odun Emni Uzun Mehmed'e hüküm gönderilmiştir (BOA. AE.SSÜL.II, 17/1724). Odun emnlerinin bunun yanı sıra ihtiyaç halinde menzillere zahire tedarikini de sağladığı görülmektedir. Nitekim 1719'da Odun Emni Mehmed Ağa'nın talebi doğrultusunda Edirne'de Manastır nahiyesi ve Selim köyünden, Kemal Çayırı menzili için zahire satın alınmıştır (BOA. AE.SAMD.III, 210/20328). Başmuhasebe ve mevkûfat kalemlerine bağlı olarak görev alan odun emnleri askerî menzillerin odun teminini sağlar ve bu görevleri sırasında iki daireye bağlı görevlilerle iletişim halinde hizmet verirlerdi (Sak ve Çetin, 2004, s. 200-201). Aşağıdaki tabloda 1643 yılından 19. yüzyıl sonlarına kadar tespit edilen odun emnleri ve görev tarihleri verilmiştir.

Tablo 1. 19. Yüzyıla Kadar Görev Yapan Odun Emnleri

Adı	Görev Aldığı Yıl	Adı	Görev Aldığı Yıl
Müslihiddin Subaşı	1643	Halil Ağa	1696-1698
Yusuf Çelebi	1665	Mehmed Ağa	1698-1699
Süleyman Ağa	1665-1669	Ahmed Ağa	1699-1703
Hasan Ağa	1669-1670	İbrahim Ağa	1703-1705
Ali Ağa	1672-1678	Mehmed Ağa	1717-1719
İsmail Ağa	1676	Mehmed Ağa	1768
Veli Ağa	1676-1677	Hacı Hüseyin Ağa	1770
Mehmed Ağa	1678-1680	Ahmed Ağa	1775
Hüseyin Ağa	1680-1685	Mustafa Ağa	1826-1827
Osman Ağa	1689	Sadık Ağa	1827
Ali Ağa	1690	Süleyman Efendi	1828-1830
Mehmed Ağa	1690-1691	Mehmed Emin Ağa (müdür)	1834
Ali Ağa	1692	Mustafa Efendi	1835
Mehmed Ağa	1692-1694	Hacı Bekir Ağa	1840
Süleyman Ağa	1694	Ragıp Efendi	1846
Müslî Ağa	1694	Hacı Emin Efendi (müdür)	1858
Mehmed Ağa	1694-1696	Mahmud Bey (müdür)	1886-1887

Kaynak: (BOA. MAD.d, 412; BOA. AE.SMMD.IV, 46/5308; BOA. AE.SMMD.IV, 98/11557; BOA. D.BŞM.ODE. 16560; BOA. AE.SMMD.IV, 49/5686; BOA. MAD.d, 15411; BOA. İE.SM, 10/976; BOA. İE.SM, 4/282; BOA. İE.SM, 7/675; BOA. AE.SMMD.IV, 98/11481; BOA. İE.SM, 15/1585; BOA. İE.SM, 14/1451; BOA. AE.SSÜL.II, 30/2961; BOA. AE.SAMD.II, 8/850; BOA. KK.d, 7382; BOA. AE.SAMD.II, 16/1748; BOA. AE.SAMD.II, 6/544; BOA. AE.SAMD.II, 19/2057; BOA. AE.SAMD.II, 17/1874-1875; BOA. AE.SAMD.II, 11/1212; BOA. AE.SMST.II, 55/5605; BOA. İE.SM, 17/1725; BOA. İE.SM, 23/2357; BOA. İE.DH, 20/1830; BOA. MAD.d, 1355; BOA. MAD.d, 5686; BOA. MAD.d, 6219; BOA. C.EV, 481/24346; BOA. TS.MA.e, 229/2; BOA. D.BŞM.MHF, 58/49; BOA. HAT, 669/32663; BOA. KK.d, 7387/3; BOA. C.SM, 137/6886; BOA. KK.d, 7388/2; BOA. HAT, 671/32795; BOA. C.DH, 78/3874; BOA. A. MKT, 46/65; BOA. HH.İ, 28/19; BOA. TS.MA.e, 1362/20.

Odun emnlerinin atama ve azil işlemleri sultanın kararı doğrultusunda yapılmaktadır. Bu memurlar kendilerine tahsis edilen çeşitli vergi kalemlerini maaş olarak tasarruf ederdi. Örneğin 1665'te Süleyman Ağa'nın İzmir Limanı ve derya kenarında bulunan han, dükkan, menzil ve oda kiralalarını maaş olarak aldığı görülmektedir (BOA. AE.SMMD.IV, 98/11557). Yönetim odun emnlerini tedarik sürecinde gün, ay ve yıl olarak görevlendirdiğinden ötürü (BOA. MAD.d, 762. 6; BOA. MAD.d, 1355. 31,42) memuriyet süreleri değişkenlik göstermektedir. Bu doğrultuda odun emnlerinin odun tedarikinde gösterdiği başarı veya başarısızlık görev sürelerini belirleyen temel ölçüt olmuştur. Odun emnleri görevlerini suistimal eder veya çeşitli suçlara karışırsa tıpkı diğer memurlar gibi azledilir ya da idam edilirdi. Örneğin İznik ahalisinden Odun Emni Mustafa'nın sabıkalı yeniçerilerden olduğu tespit edilerek idam edilmesine karar verilmiştir (BOA. HAT, 294/17496). 1665 yılına ait başka bir belgede Odun Emni Yusuf Çelebi'den maktul olarak bahsedildiği görülmektedir (BOA. AE.SMMD.IV, 55/6431). Bu ifade işlediği suç bilinmese de kendisinin devlet tarafından idam edildiğini göstermektedir. 1840 yılına ait başka bir örnekte de İzmit'te Odun Emni Attar oğlu Hacı Bekir Ağa'nın ahaliye zulmetmesi gerekçesiyle görevinden alındığı bilinmektedir (BOA. C.DH, 78/3874).

Yönetim tarafından tahsis edilen çeşitli vergi kalemleriyle geçimlerini sağlayan odun eminlerinin maddi durumlarına ait oldukça sınırlı bilgiler bulunmaktadır. 1665'te Odun Emmini Yusuf Çelebi idam edildikten sonra mal varlığından 38.329 akçe devlet hazinesine aktarılmıştır (BOA. AE.SMMD.IV, 56/5308). Yusuf Çelebi'nin hazineye aktarılan parasının kendi kazancı olup olmadığı bilinmemekle beraber bu meblağın aynı yıl Yenişehir odun ambarında çalışan hizmetlilerin yaklaşık 960 günlük ekmek masrafına denk geldiği görülmektedir (BOA. AE.SMMD.IV, 52/6079). Yaklaşık bir asır sonra Odun Emmini Ahmed Ağa'nın vefatından sonra mal varlığı tespit edilerek kayıt altına alınmıştır. Neticede Ahmed Ağa'nın son derece mütevazı eşyalarının bulunduğu anlaşılmış ve 23.836 akçesi hazineye alınmıştır (BOA. D.BŞM.MHF, 58/49). Sultan II. Mahmud dönemiyle birlikte (1807-1839) devlet memurlarına artık hazineden maaş bağlanmaya başlanmıştır. Bu süreçte artık kurum haline gelen Odun Ambarı Müdürlüğü'nün müdürlerinin aylık 4.000 kuruş ücretle istihdam edildiği anlaşılmaktadır (BOA. TS.MA.e, 1362/20).

3. Odun Temininde Takip Edilen Yöntemler

Devletin geleneksel politikası ihtiyaç malzemelerinin piyasada bol ve ucuz bulunmasına yönelik olduğundan dolayı (McGowan, 2000, s. 844; Genç, 2000, s. 80-81) saray, ordu ve halk için gereken odunun temin süreci titizlikle takip edilmiştir. Bu bağlamda iaşesi elzem olan odunun tedariki için birçok farklı yöntem izlenmiştir. Bu yöntemlerden birincisi *avarız vergisidir*. Avarız-ı divaniyye olarak da adlandırılan bu vergi Tanzimat Fermanı'nın ilanına kadar olağanüstü durumlarda ve temelde askerî masrafları karşılamak için doğrudan sultanın emri doğrultusunda halkın vermekle mükellef tutulduğu her türlü hizmet, para ve eşya vergisine verilen isimdir (Polat, 2018, s. 829). 1643'te Kocaali sancağı ahalinin avarız muafiyeti karşılığında saray matbahları için odun tedarik etmesi bu yönetime örnek teşkil etmektedir (BOA. MAD.d, 412. 3). Bütçede düzenli olmayan gelirlerin başında gelen avarızın nakit olarak tahsil edildiği de görülmektedir (Sahillioğlu, 1991, s. 109). Nitekim odun eminleri temin edecekleri odunların masrafı için sıklıkla bu yöntemden faydalanmıştır. Örneğin 1694'te Odun Emmini Mehmed Ağa'nın satın aldığı odunlar Maraş'ın avarız vergisiyle ödenmiştir (BOA. AE.SAMD.II, 11/1212). Yine 1696'da Sultan II. Mustafa (1664-1703), Edirne'de kışladığı sırada harem için gerekli kömürün ücreti Vize sancağının avarız vergisinden karşılanmıştır (BOA. İE.SM, 17/1728).

Odun temininde kullanılan ikinci yöntem *nüzul vergisidir*. Nüzul vergisi başlangıçta savaş zamanlarında ordunun iaşesini sağlamak için ahalinin menzillerde un ve arpa hazırlaması amacıyla aynı bir hizmet olarak ortaya çıkmış ve zaman içerisinde nakit olarak tahsil edilmiştir (İşbilir, 2007, s. 311; McGowan, 1981, s. 1327). 1694'te Maraş ve 1696'da Vize sancağının nüzul vergilerinin odun ve kömür satın alımında kullanıldığı bilinmektedir (BOA. AE.SAMD.II, 11/1212; BOA. İE.SM, 17/1728). Nüzul vergisinin yanı sıra *sürsat* yönteminin de bazı durumlarda tercih edildiği görülmektedir. Sürsat, un, koyun, yağ, bal, arpa, saman ve odun gibi ihtiyaç maddelerinin ahali tarafından daha önce belirlenen menzillere nakledilerek tespit edilen bir fiyat karşılığında askerlere satılmasını ifade etmektedir (Güçer, 1964, s. 93; Polat, 2018, s. 830). Sürsat da nüzul vergisi gibi aynî toplanmasına rağmen bir süre sonra nakit olarak alınmıştır (Arslan, 2022, s. 1735). 1696'da Odun Emmini Halil Ağa tarafından Edirne kışlağı için satın alınan odunun masrafı Edirne kazasının sürsat bedelinden karşılanmıştır (BOA. AE.SMST.II, 55/5605). Odunun tedarikinde kullanılan ve en fazla tercih edilen yöntemler arasında yer alan (BOA. C.SM, 91/4588; BOA. İE.SM, 17/1728) *ıştira* (mübaya') ise halkın elindeki ihtiyaç malzemesinin yerel piyasa fiyatı üzerinden satın alınmasını ifade etmektedir (İnalçık, 2000, s. 139). Bu bağlamda *derya mübaya'sı* adı altında odun taşıyan gemiler de yılda bir defa İstanbul'a odun getirerek tedarik sürecine katkı sağlamıştır (Koç, 1999, s. 148).

İslam devletleri sınırları içerisinde ikamet eden gayrimüslim halkın erkeklerinden alınan baş vergisine *cizye* adı verilmektedir (Erkal, 1993, s. 42). Osmanlı Devleti de kendisinden önce uygulanan bu geleneği devam ettirmiş ve tahsil ettiği cizye vergilerini bazı durumlarda odun masrafları için

kullanmıştır. Örneğin 1693 yılında Halep Muhassılı ve Cizyedârı Kara Ahmed Ağa'nın uhdesinde olan Yahudi cizyesi ile matbah ve harem için satın alınan odunun masrafı karşılanmıştır (BOA. AE.SAMD.II, 19/2057). Odun temininde hazineye ait birtakım vergilerin oluşturduğu ve maddi açıdan değişkenlik gösteren malî bir birim olan *mukâtaa* gelirlerinin de (Genç, 2020, s. 129) sermaye olarak kullanıldığı görülmektedir. Mukâtaa gelirleri devletin çeşitli masrafları doğrultusunda sarf edildiği gibi odun eminlerinin satın aldığı odunlar için de başvurulmuş vergi kalemleri arasında yer almıştır. Örneğin 1693'te Ankara'da ikamet eden Bozulus Türkmenleri mukâtaası, Odun Emni Mehmed Ağa tarafından matbah ve harem için alınan odunun masrafları için kullanılmıştır (BOA. AE.SAMD.II, 18/2000). Sarayın ihtiyaç duyduğu odunlara ayrılan sermaye incelendiği zaman genellikle masrafların hazineden karşılandığı anlaşılmaktadır. Nitekim yalnızca 1690'da saraya alınacak odunlar için hazineden Odun Emni Ali Ağa'ya 300.000 akçe teslim edilmiştir (BOA. AE.SSÜL.II, 30/2961). Fakat Odun eminlerinin bu süreçte hazineden gerekli sermayeyi alamaması sevkîyatlarda sıkıntı çıkarmaktadır. Nitekim Sultan II. Mahmud, 1818'de odun emininin üç yıllık 192.300 kuruş odun masrafı ödenmemesinin organizasyonda sorun çıkaracağını belirtmesi üzerine paranın hızla temin edilmesini emretmiştir (BOA. C.SM, 37/1877). Bunun yanı sıra doğal olarak odunların karayolu veya denizyoluyla taşınması, indirilmesi ve sevk edilmesi sırasında da birtakım aksaklıklar yaşanmış olmalıdır. Bu doğrultuda idarî ve adlî problemler, kayık ve gemilerin yetersizliği, ulaşım altyapısındaki sorunlar, hava muhalefeti, sert geçen kış mevsimi, vurgunculuk, yangınlar ve eşkıyalık hareketleri en sık karşılaşılan problemler arasında yer almaktadır.

Sarayın çeşitli kullanım amaçları için temin edilen odunun tedarik sürecinde odun eminlerinin yanı sıra farklı hizmet memurlarının da görev aldığı görülmektedir. Beledî, malî, askerî ve adlî alanlarda geniş çaplı yetki alanına sahip olan kadılar (Ortaylı, 2001, s. 69) bu memurlar arasında yer almaktadır. Nitekim 1681'de Edirne'den satın alınan odunlar için Edirne kadılarına 350.000 akçe gönderilmiştir. Kadılara gönderilen bu akçe sermaye olarak kullanılmak üzere Odun Emni Hüseyin Ağa'ya teslim edilmiştir (BOA. İE.SM, 15/1585). Temelde ambarlarda muhafaza edilen gıda maddelerinin yeniçeri ve saray maiyetine dağıtımını sağlamakla görevli olan nüzul eminlerinin de (Murphey, 2007, s. 83-84; Ertaş, 2007, s. 149-150) bazı durumlarda odun eminlerinin görevlerini üstlendikleri görülmektedir. Örneğin 1689'da Sultan II. Süleyman'ın İstanbul'dan Edirne'ye hareketi sırasında Nüzul Emni Mehmed Efendi tarafından şeyhülislam, kazasker, vezirler ve Yeniçeri Ocağına arpa, un, saman, kuru ot, odun, kütük ve kömür temin edilmiştir (BOA. MAD.d, 6629). Saray maiyeti arasında yer alan bostancıbaşılar gerektiği takdirde odun sevkîyatında düzeni sağlamakla görevlendirilmektedir. Nitekim 1689'da Odun Emni Osman, talep edilen odunların kazalardan getirilmediğini belirterek Bostancıbaşı Ağa'ya hitaben ferman gönderilmesini istirham etmiştir (BOA. İE.SM, 14/1451). İstanbul ve Edirne sarayları için gereken odunların temininde gümrük eminlerinin aktif rol oynadığı anlaşılmaktadır. 1734'te Topkapı Sarayı, Eski Saray ve Galata Saray için gereken odunlar Karadeniz ve Bandırma tarafından tedarik edilmiştir. Satın alınan bu odunların Bandırma'da deniz vasıtalarına yüklenerak uygun zamanda nakledilmesi için Gümrük Emni Yeğen Mehmed'e bilgi verilmiştir (BOA. AE.SMHD.I, 85/5753). Ormanlarıyla meşhur İzmit'in kereste eminleri de belirli zamanlarda bu tür sevkîyat işlemlerinde hizmet göstermiştir. Örneğin 1722'de İzmit kereste eminine Topkapı Sarayı ve Eski Saray için odun sevk etmesi emredilmiştir (BOA. C.SM, 85/4264).

Bahsi geçen yöntemlerle tedarik edilen odunlar sarayın iç yapısında dağıtılacağı zaman sultanın emri veya yönetimin kararı doğrultusunda odun eminlerine emir gönderilmektedir. Bu bağlamda odun eminlerine teslim edilecek günlük ve toplam odun miktarı belirtilir, tedarik ve sevkîyat sürecinin hızlı gerçekleştirilmesi istenirdi. Örneğin 1675'te aldığı emir üzerine harekete geçen odun emini, İstanbul'dan Edirne'ye ulaşan Rukiye Hanım'a odun teslim etmiştir (BOA. AE.SMMD.IV, 29/3331). 1690'da Odun Emni Mehmed Ağa'ya gönderilen emirde ise, Sultan II. Süleyman ve kızlar ağasının Edirne'den İstanbul'a kadar yolculukları esnasında ihtiyaç duydukları odunları temin etmesi ifade edilmiştir (BOA. AE.SAMD.II, 8/852). Fakat yönetimin hesaplamaları ve emirleri doğrultusunda teslim

edilen odun miktarlarının bazı durumlarda yetersiz kaldığı görülmektedir. Bu tür durumlarda odun eminleri hızla bilgilendirilerek eksikler tamamlanmaya çalışılmıştır. Örneğin 1681 yılı kış aylarında sultanın haremi için verilen odunun yetersiz kalması üzerine odun emini tarafından eksikler kapatılmaya çalışılmıştır (BOA. MAD.d, 762. 5). 1696 yılında ise Edirne kışlağında bulunan Sultan II. Mustafa'nın haremi için tedarik edilen kömürün ihtiyacı karşılamaması üzerine takviye yapılmasına gerek duyulmuştur (BOA. İE.SM, 17/1728). Yalnızca Sultan IV. Mehmed döneminde Edirne Sarayına yapılan 40 günlük odun, kömür ve kütük tedariki odun eminlerinin görevlerinin zorluğunu ve önemini göstermek açısından değerlidir. Bu bağlamda 1682'de Odun Emini Hüseyin Ağa, Edirne Sarayına 2.256 çeki odun, 295 araba kömür ve 28 araba kütük sevk etmiştir (BOA. MAD.d, 762. 6-7). Bahsi geçen miktarda yakacak malzemesinin satın alınarak düzenli bir şekilde nakledilmesinin zorluğu hesaba katıldığı zaman odun eminlerinin saray için önemli bir hizmet sunduğu anlaşılmaktadır.

4. Odun Eminliğinin Gelişimi: Odunun Nakliyat, Depolanma ve Dağıtım Süreci

Sarayların ihtiyaç duyduğu odun, kütük ve kömür gibi yakacak malzemeleri Anadolu ve Rumeli'nin çeşitli bölgelerinden tedarik edilmiştir. Özellikle İzmit ve İzmit fethedildikten sonra odun ve kütük için en fazla başvurulmuş bölgeler olarak ön plana çıkmıştır. Eski dönemlerde *Ağaç Denizi* olarak da adlandırılan İzmit, bugüne kıyasla daha değerli ormanlara sahip olduğundan ötürü (Narin, 2011, s. 769) saraylar için gereken odunun temininde önem arz etmiştir. Nitekim İzmit ahalisinin Kanuni döneminden itibaren dağlardan kestikleri odunları arabalara yükleyerek civar iskelelere taşıdığı bilinmektedir. İskelelerden gemilere yüklenen bu odun, kütük ve keresteler İstanbul'a sevk edilerek saray ve ahalinin kullanımına sunulurdu. 17. yüzyıl sonları ve 18. yüzyılda İzmit'te gerçekleştirilen bu organizasyon zincirini İzmit Kereste Emni idare etmekteydi (BOA. C.BLD, 99/4938). İzmit'ten temin edilen odunların, İstanbul'a nakledilmesi sırasında ormanlardan kesilen tomruk ve keresteler ile aynı güzergâhı takip etmiş olması muhtemeldir. Bu malzemelerin eski dönemlerde Sakarya Nehri'nden Karadeniz'e ulaştırıldığı bilinmektedir. Sakarya Nehri civarındaki dağlardan tedarik edilen keresteler Sakarya Boğazına kadar sallar ile nehirde taşınır ve burada gemilere yüklenirdi. Malzemeler Sakarya Nehri'nden uzak bölgelerden alındığı zaman da günümüzde Kandıra ilçesinin Karadeniz sahilinde bulunan Kefken Limanı'na götürülürdü (Narin, 2011, s. 772). Tomruk ve kerestelerin sevkiyatında kullanılan bu ulaşım sisteminin odunlar için de tercih edilmiş olması ihtimal dahilindedir.

İstanbul ve dolayısıyla saray için gereken odunun temininde Rumeli'nin ön plana çıktığı görülmektedir. Yalnızca 1804'te Rumeli'den 450.000 araba odunun sevk edilmesi için Çingene İskelesi'nde bulunan kapıcıbaşına emir gönderildiği bilinmektedir (BOA. C.BLD, 4/155). Özellikle Sultan IV. Mehmed ve seleflerinin 18. yüzyılın ilk çeyreğine kadar vakitlerinin büyük kısmını Edirne'de geçirmesi odun temininde sıklıkla Rumeli'ye başvurulmasına sebep olmuştur (BOA. MAD.d, 6219). Odun eminleri tarafından çeşitli bölgelerden farklı yöntemlerle alınan odunlar öncelikle bölge ambarlarına getirilmektedir. Daha sonra bu odunlar saraylara taşınarak içinde bulunan ambarlara konulmuş ve muhafaza edilmiştir. Örneğin Edirne ve Bursa'da konumlu ambarlar temin edilen odunların saraylara nakledilmesine kadar depo görevi görmüşlerdir (BOA. AE.SMST.II, 127/13940; BOA. AE.SMMD.IV, 52/6079). Böylece odunların saraylara teslim edilmeden önce muhafaza edilebilmesi için belli başlı bölgelere ambarlar inşa edildiği anlaşılmaktadır. Edirne örneği üzerinden nakliye ve dağıtım süreci değerlendirilecek olursa tedarik edilen odun başlangıçta Edirne'de depo olarak kullanılan odun ambarına konulmaktaydı. Daha sonra bu odunlar arabacılar ve çeşitli yük hayvanları vasıtasıyla Edirne Sarayı içerisindeki ambar-ı âmiyeye taşınırdı (BOA. AE.SMMD.IV, 98/11481; BOA. İE.ML, 12/1105). İstanbul'da Topkapı Sarayı'na taşınan odunlar ise karayolu ile getirileceği zaman araba (BOA. AE.SAMD.III, 148/14480) ve odun çeken öküzler tarafından taşınırdı (BOA. İE.SM, 21/2229). Sarayların içerisindeki odun ambarlarında bu odunların taşınması için kullanılan öküzlerin bakımına dikkat edilir ve ihtiyaç malzemelerinin teminine önem verilirdi. Nitekim 1756'da Topkapı Sarayı odun ambarı öküzleri için yular, zincir ve çul alınmıştır (BOA. AE.SOSM.III, 63/4699). Fakat İstanbul ve Edirne, konumları

itibariyle odun nakliyatı için karayolundan ziyade deniz yolu taşımacılığına daha elverişliydi. 1703'te Odun Emni İbrahim Ağa, Edirne'de bulunan Sultan III. Ahmed İstanbul'a hareket edeceği zaman harem, saray halkı, matbah ve kapıkulu için gereken odunları Meriç Nehri iskelesinden satın alarak gerekli yerlere teslim etmiştir (BOA. MAD.d, 5686).

Sultan III. Selim dönemine ait (1789-1807) bir hatt-ı hümayunda Topkapı Sarayı'na teslim edilen odunun takip ettiği güzergâh hakkında önemli bilgiler bulunmaktadır. 1800-1801 yılına ait belgede eski zamanlardan itibaren odun nakliyatı için İstanbul'da Bahçekapı, Odunkapı ve ismi verilmeyen diğer kapıların civarındaki iskelelerin kullanıldığı belirtilmiştir. Bahsi geçen iskelelere indirilen odunların saraya taşınması için önceden günlük 80 beygir gönderildiği fakat bu sırada yük hayvanlarının telef olmasından ötürü ahalinin sıkıntı çektiği ifade edilmiştir. Bu ifade iskelelere indirilen ve daha sonra saraya nakledilen odunların para veya vergi muafiyeti karşılığında ahalden temin edilen beygirlerle taşındığını göstermektedir. Bu süreçte nakliyeden sorumlu olduğu anlaşılan İstanbul Ağası Salih, yük hayvanlarının telef olmasından dolayı saraya odun sevkiyatını gerçekleştirememiştir. Bunun üzerine Salih, eski İstanbul Ağasına Topkapı Sarayı'na odun nakletmesi için ambar-ı âmireden develer verildiğini belirterek altı deve talep etmiştir. Fakat III. Selim, hali hazırda deve bulunmadığını ve ne yolla olursa olsun odunları saraya getirmesini emretmiştir (BOA. HAT, 39/1958). Böylece sarayın ihtiyaç duyduğu odunların yıllar boyunca deniz vasıtalarıyla iskelelere indirildiği ve daha sonra saray ambarlarına taşındığı anlaşılmaktadır. Devletin klasik döneminde saray ambarlarına taşınan bu odunların sultan ve ailesine mahsus harem kısmına dağıtımından zülüflü baltacılar sorumluydu (Uzunçarşılı, 1988, s. 328). Bu doğrultuda matbah, kapıkulu ve saray halkı için yapılan dağıtım işlemleri ise muhtemelen İstanbul Ağaları tarafından idare ediliyordu. Fakat muhtemelen odun eminliğinin ortaya çıkışı ile eş zamanlı olarak odunların sarayın iç dağıtımında da değişikliğe gidilmiş ve ambarlar kurumsallaştırılmıştır.

Osmanlı literatüründe emanet kavramı, emin ünvanını alan memurlar tarafından yönetilen devlet dairelerine verilen bir adlandırmadır. Nitekim gümrük emaneti, rûsûmat emaneti ve şehremaneti adı altında eminler tarafından idare edilen birçok emanet bulunmaktadır. Odun eminleri tarafından yönetilen *Hatab Emaneti* de bu devlet dairelerinden yalnızca biridir. Hatab Emanetine ilk defa 1695-1696 yıllarına ait bir maliye defterinde tesadüf edilmektedir. Bu resmî kayıt defterinde odun emini tarafından bir yıl içerisinde tedarik edilen odunlar düzenli olarak kaydedilmiştir (BOA. MAD.d, 3182). Böylece saraylar ve resmi devlet daireleri için odunun öneminden dolayı tedarik ve dağıtım organizasyonunun bir kurum olarak gerçekleştirilmesi kararlaştırılarak 17. yüzyılda Hatab Emaneti'nin kurulduğu anlaşılmaktadır. Kurulduğu tarihten 1722'ye kadar bu müessesenin idaresi odun eminleri tarafından sağlansa da bahsi geçen tarihten sonra idare 1639 yılı öncesi gibi İstanbul Ağalarına geçmiştir (BOA. MAD.d, 3133). Böylece organizasyon sürecini yeniden ele alan İstanbul Ağaları, 1722'de saraylara ve Sultan III. Ahmed'in göç-i hümayunu sırasında yanında bulunan kahvehaneye odun tedarik etmiştir (BOA. MAD.d 3133). Bunun yanı sıra İstanbul Ağası Hacı Ahmed'in, 1727-1728 yılları arasında Topkapı Sarayı, Eski Saray, Galata Saray, harem, matbah, yeniçeri ve bostancı ocakları için çeşitli kazalardan odun satın aldığı bilinmektedir. İstanbul Ağası tarafından satın alınan bu odunlar gemi ve hamallar ile taşınarak gerekli yerlere teslim edilmiştir (BOA. MAD.d, 4708). 1755-1756 yılları arasında İstanbul Ağalarının odun iaşesi sürecinde hakim unsur olmaya devam ettiği görülmektedir. Bu tarih aralığında Mehmed Ağa, Eski Saray'ın hamamı için odun temin etmiştir (BOA. AE.SOSM.III, 74/5602). 18. yüzyılda, tıpkı daha önceki dönemlerde olduğu gibi, saray halkının kişisel ihtiyacı için gerekli odunun temini İstanbul Ağalarına gönderilen emirler doğrultusunda karşılanmıştır (BOA. AE.SMST.III, 316/25374). Fakat ağaların idareyi ele aldığı bu dönemde odun eminliğinin isim ve işlev itibariyle ortadan kalkmadığı görülmektedir. Özellikle 1750'den sonra odun tedarik sürecini idare etmeye devam eden odun eminlerinin (BOA. C.EV, 481/24346; BOA. TS.MA.e, 229/2; BOA. D.BŞM.MHF, 58. 49) bu süreçte ağalar ile eş zamanlı hizmet vermiş olması muhtemeldir.

1775 yılına ait bir belge vasıtasıyla Topkapı Sarayı'nda Anbar-ı Hatab Ocağı adında bir kurumun varlığı tespit edilmiştir (BOA. AE.SABH.I, 115/7724). Bu kurumun teşkil edilmesinden önce ambarlarda bulunan odunun saray içinde dağıtımını zülüflü baltacılar, İstanbul Ağaları ve Hatab Emaneti'nde çalışan hizmetlilerin üstlenmiş olması gerekmektedir. Topkapı Sarayı'ndaki odun ambarının Anbar-ı Hatab Ocağı adı altında kurum haline getirilmesi yeni bir istihdam alanı ortaya çıkarmıştır. Bu ocağın temelini atan sultan bilinmemekle beraber kurumun saray içerisinde odun dağıtımını idare ettiği düşünülmektedir. Bu kurumda istihdam edilen neferler muhtemelen odun emini veya İstanbul Ağası tarafından temin edilen odunların saraya taşınıp ambara konulmasından sonra dağıtım, muhafaza ve denetimini yapmakla görevlidir. Bu kurumda çalışan neferlerin ihtiyaçları devlet tarafından karşılanır ve sahip oldukları eşyalar zarar gördüğü takdirde yenilenir veya yeniden tedarik edilirdi (BOA. TS.MA.e, 126/5). Anbar-ı Hatab Ocağı'nın en üst idari yetkilisi odun emini'dir. 1832 yılında gelişimini sürdürdüğü görülen ocakta 35 amele hizmet vermekteydi (BOA. TS.MA.d, 839). Bu ocağın Topkapı Sarayı'nda kurulduğu bilinmekle beraber Eski Saray, Edirne Sarayı ve Galata Sarayı'nın da kendilerine ait iç ambarları olması gerekmektedir. Bu nedenle her sarayın kendi yapısı içerisinde odun ambarı ocaklarının kurulmuş olması muhtemeldir. Topkapı Sarayı'nda hizmet veren 35 ameleden birinin kethüda bir diğerrinin de odun emini hademesi olduğu görülmektedir. Bu ocağın kethüdaları muhtemelen odun eminlerine organizasyon sürecinde yardım etmek, hademe ise ambarda görevli amelelerin amiri olarak iç düzeni sağlamakla görevlendirilmiştir. Anbar-ı Hatab Ocağı'nın kuruluşundan sonra Hatab Emaneti'nin işlevini kaybedip kaybetmediği bilinmemektedir. İki kurumun aynı anda varlığını sürdürmesi ihtimal dahilinde olmakla beraber ocağın yalnızca Topkapı Sarayı'nda kurulmuş olması ve Hatab Emaneti'nin de daha genel bir kurum olarak bütün saray ve resmî dairelerin odun sevkiyatını idare etmiş olması muhtemeldir.

1722 yılı itibarıyla Hatab Emaneti'nin sıklıkla İstanbul Ağaları tarafından idare edildiği bilinmektedir. Bu duruma Yeniçeri Ocağı'nın kazandığı nüfuz ile idareyi ele alması veya devletin dışardan görevlendirilen odun eminlerini tercih etmemesi sebep olmuş olabilir. Fakat 1826'da Yeniçeri Ocağı'nın kaldırılması ağaların idaresini sonlandırmış ve odun eminleri tekrar idare başına geçmiştir. Yeniçeri Ocağı'nın kaldırıldığı 19. yüzyıl Osmanlı kurumlarının yenileştiği ve dönüşüm geçirdiği bir dönemdir. Bu dönemde birçok kurumun görev tanımı ve ismi değişmiştir. Bu değişim ve dönüşüm sürecinden odun eminliği ve Hatab Emaneti de etkilenmiştir. Nitekim 1834 yılı itibarıyla odun eminleri artık *Hatab Ambarı Müdürü* (BOA. A. AMD, 63. 80), Hatab Emaneti ise aynı yüzyıl içerisinde *Hatab Ambarı Müdürlüğü* adı altında görevine devam etmiştir. Aşağıda 1886-1887 yılına ait bir defter vasıtasıyla hazırlanan tabloda Hatab Ambarı Müdürlüğü'nün çalışanları ve maaşları gösterilmiştir.

Tablo 2. Hatab Ambarı Müdürlüğü Çalışanları ve Maaşları

Görevlinin Adı	Memuriyeti	Maaşı
Mahmud Bey	Müdür	4.000 kuruş
Mehmed İzzed Efendi	Başkatip ve müdür muavini	1.500 kuruş
Hacı Arif Ağa	Hademe (emekli)	300 kuruş
Kethüda Ali Ağa	Çekici	280 kuruş
Kemahlı İsmail Ağa	Çekici	120 kuruş
Osman	Hademe (emekli)	300 kuruş
Said	Çekici (emekli)	25 kuruş
Osman	Çekici (emekli)	30 kuruş
Karahisarlı Eyüp Ağa	Çekici	120 kuruş
Ali Ağa	Hızır fabrikasında müstahdem	42 kuruş

Kaynak: (BOA. TS.MA.e, 1362. 20)

Yukarıdaki tabloya göre Hatab Ambarı Müdürlüğü'nde müdür, başkâtip, muavin, hademe, çekici ve hızar fabrikasında görevli memurların istihdam edildiği anlaşılmaktadır. Bu kurumun müdürü, 17. yüzyıldan itibaren sarayların odun tedarik organizasyonunu idare eden odun eminleridir. Müdürler, sarayların ve devlet dairelerinin odun temini sürecinde en üst idari sorumludur. Kurumda görevli başkâtipler muhtemelen temin edilen odunların miktar ve ücretlerini, çalışan neferlerin de maaşlarını kayıt altına almakla görevlendirilmiştir. Müdür muavinleri ise müdürlerin sekreterliğini yaparak gerekli durumlarda vekil olarak hizmet sunmuş olmalıdır. Çekici olarak istihdam edilen neferlerin ise ambara depolanacak odunların araba ve yük hayvanlarıyla nakledilmesini sağlamaktaydı. Bu bağlamda hademelerin iş tanımları tam olarak bilinmemekler beraber muhtemelen ambarın temizliği, muhafazası, malzemelerin korunması ve odunların iç dağıtım sürecinde kendilerinden faydalanılmıştır. Bu süreçte tahta ve kereste biçilen bir fabrikada çalıştığı belirtilen Ali Ağa'nın kurumda ne tür bir vazife üstlendiği bilinmemektedir. Neticede 1911 yılında varlığını sürdürdüğü bilinen bu kurumun devletin yıkılışına kadar sarayların ihtiyaç duyduğu odunları tedarik ettiği anlaşılmaktadır (BOA. ML. EEM, 695/53; BOA. TS.MA.e, 1329/10).

5. Sonuç

Osmanlı Devleti'nde sultan sarayları ve bürokrasiye yapılan odun tedariki hakkında ilk bilgilere Kanuni döneminde ulaşılmaktadır. Beylikten devlete geçiş sürecinde temin edilen odunların muhafaza edilebilmesi için sarayların içlerinde ambarlar inşa edilmiştir. Bu bağlamda Topkapı Sarayı'nda inşa edilen odun ambarının varlığı Kanuni döneminden itibaren kesinlik kazanmıştır. İznik ve İzmit fethedildikleri 14. yüzyıldan itibaren sarayın odun ihtiyacını önemli ölçüde karşılamıştır. 17. yüzyıl sonlarına kadar bu iki bölgenin dışında Anadolu ve Rumeli'nin sahil kesimleri ve çeşitli kazalar odun tedarikinde sıklıkla başvurulan konumlar arasında yer almıştır. Çeşitli bölge ve iskeleden alınan odunlar İstanbul'a nakledilirken farklı güzergâhlar kullanılmıştır. Bu doğrultuda İznik'ten tedarik edilen odunlar Gemlik yolu üzerinden ve Sakarya Nehri üzerinden Karadeniz'e çıkarılarak İstanbul'a taşınmıştır. Topkapı Sarayı özelinde deniz yolu ile getirilen odunlar Bahçekapı ve Odunkapı gibi iskelelere indirilerek yük hayvanları vasıtasıyla saray içerisindeki ambara taşınmıştır. Klasik dönemde saray odunlarını taşımakla görevlendirilen gemilerde çoğunlukla acemi oğlanları istihdam edilmiştir.

Kanuni dönemi ve halefleri zamanında saray için gereken odunun tedarikinde görevli sabit bir memur veya kurum bulunmamaktadır. 1589 yılında III. Murad'ın hükümdarlığı sırasında bu görevi Yeniçeri Ağaları ve emri altında bulunan İstanbul Ağaları üstlenmeye başlamış ve Sultan İbrahim zamanında odun eminliği kurulana kadar durum değişmemiştir. Odun tedarikinin kurumsallaşması amacıyla ortaya çıkan odun eminlerinin temel görevi sultan, harem, bürokrasi, saray mensupları, kapıkulu, has fırın, has bahçe, saray ahırları, helvahane, kahvehane, hamam ve mutfaklar için gerekli odunu temin etmektir. Bu bağlamda kütük ve kömür gibi yakacak malzemelerinin de tedarikini sağlayan odun eminleri, gerektiği takdirde ordu ve menzillere de sevkiyat yapmıştır. Bu süreçte Topkapı Sarayı, Eski Saray, Edirne Sarayı, Galata Saray, İbrahim Paşa Sarayı ve Dolmabahçe Sarayı'nın odunları bu memur tarafından temin edilmiştir. Odun eminleri aynı zamanda sultanların gerçekleştirdiği şıkar-ı hümayun, göç-i hümayun, biniş-i hümayun ve sûr-ı hümayun törenlerinde gerekli odunu tedarik etmekle yükümlü tutulmuştur. Bazı durumlarda Kırım Hanları için de tedarikte bulunan odun eminleri, başmuhasebe ve mevkûfat kalemlerine bağlı kurumlarla çalışarak askerî menzillerin düzenini sağlamıştır. Sultanın aldığı karar doğrultusunda atama ve azil işlemleri gerçekleşen odun eminleri, geçimlerini kendilerine tahsis edilen vergi gelirleriyle sağlamaktadır. Bu memurların hizmet süreleri değişiklik gösterebilir ve tedarik süreçleri de gün, ay ve yıl olarak farklı olabilirdi. Kanun dışı davranışları tespit edilen odun eminler, tıpkı diğer devlet memurları gibi azil veya idam edilmekteydi.

Odun eminleri sarayın ihtiyaç duyduğu odunları tedarik ederken birçok farklı yöntem takip etmiştir. Bunlar arasında avarız muafiyeti, avarız, nüzul, sürsat, iştira, derya mübaya'ası, cizye, mukâtaa gelirleri ve doğrudan hazineден yapılan alımlar bulunmaktadır. Fakat bu yöntemler arasında en fazla hazinenin

kullanımının ve avarız muafiyetinin tercih edildiği görülmektedir. Tedarik edilen odunlar genellikle denizyolu vasıtalarıyla nakledilmiştir. Bu süreçte odunun tedarik edilip saray içerisindeki ambarlara teslim edilmesine kadar birçok olumsuz etken organizasyonu sekteye uğratmıştır. idarî ve adlî aksaklıklar, kayık ve gemilerin yetersizliği, mürettebatın firarı, insanların odun satmaktan kaçınması, ulaşım altyapısındaki sorunlar, hava muhalefeti, sert geçen kış mevsimi, vurgunculuk, yangınlar ve eşkiya faaliyetleri bu süreçte en sık karşılaşılan problemlerdendir. Odun eminleri tarafından temin edilen odunlar başlangıçta merkezî bölgelere inşa edilen ambarlarda depolanmıştır. Daha sonra bu odunlar arabacılar ve yük hayvanlarına yüklenerek sarayların içerisindeki odun ambarlarına taşınmıştır. Saray ambarlarına taşınan bu odunların harem kısmına dağıtımı 17. yüzyılın ortalarına kadar zülüflü baltacılar tarafından sağlanırken matbah, ocak ve saray maiyeti için İstanbul Ağalarına bağlı neferler hizmet sunmuştur. Fakat odun eminliğinin ihdası, odun temini ve saray içinde odun dağıtımının sistemli bir programla yürütülmesini tetikleyerek yeni kurumların ortaya çıkmasını sağlamıştır.

17. yüzyıl sonlarında odun eminlerinin idaresi altında kurulan Hatab Emaneti, odun temini ve dağıtım organizasyonunun kurumsallaşması için atılan önemli bir adımdır. 1722 yılına kadar odun eminleri tarafından idare edilen emanet, bu tarihten sonra ağaların kontrolü altına girmiştir. Fakat 1750'den sonra odun eminlerinin organizasyonda rol oynaması işlemlerin müşterek olarak yürütüldüğünü göstermektedir. Fakat 1826'da Yeniçeri Ocağı'nın kaldırılması neticesinde ağaların görevi son bulmuş ve odun eminleri yeniden ön plana çıkmaya başlamıştır. 18. yüzyılın ikinci yarısından sonra Topkapı Sarayı'nda Anbar-ı Hatab Ocağı'nın kurulması bu süreçte oldukça önemli bir değişim yaratmıştır. Sarayda bulunan odun ambarının kurumsallaşmasıyla ortaya çıkan bu ocak, yeni bir istihdam olanağı sunmuştur. Nitekim Anbar-ı Hatab Ocağı, saray içerisindeki odunun muhafaza ve dağıtım sürecini kontrol altına almıştır. 1832'de bahsi geçen ocakta kethüda, odun emini amelesi ve 33 amele hizmet vermektedir. Ocak kethüdaları odun eminine organizasyon sürecinde yardımcı olurken hademe de ambarın iç düzeninden sorumlu tutulmuştur. 19. yüzyılda Osmanlı kurumlarının geçirdiği dönüşüm ve yenileşme hareketlerinden Hatab Emaneti ve odun eminliği de etkilenmiştir. Nitekim 1843 yılı itibarıyla odun eminleri artık Hatab Ambarı Müdürü, aynı yüzyıl içinde Hatab Emaneti de Hatab Ambarı Müdürlüğü adı altında hizmet vermeye devam etmiştir. Böylece odunun tedarik organizasyonunda idari merkez olan Hatab Ambarı Müdürlüğü'nde müdür, başkâtip, muavin, hademe ve çekiciler istihdam edilmiştir. Müdürler, odun emini ismi altında olduğu gibi, organizasyonun en üst yetkilisiydi. Başkâtipler, tedarik edilen odunun miktarını ve ücretini kayıt altına alırken muavinler organizasyon sürecinde müdürlere yardımcı olmaktadır. Çekici olarak çalışanlar ambara taşınacak odunların araba ve yük hayvanlarıyla nakliyesini sağlamak, hademeler ise ambarın temizliği, muhafazası, malzemelerin korunması ve iç dağıtımın sağlanmasında görevlendirilmiştir. Böylece Hatab Ambarı Müdürlüğü'nün kurulması odunun temini ve dağıtım organizasyonunu sistemli ve düzenli hale getirmiş ve devletin yıkılışına kadar varlığını korumaya devam etmiştir.

Araştırma ve Yayın Etiği Beyanı

Bu çalışma için etik kurul izni alma gerekliliği yoktur. Etik kurul izni bulunmamaktadır.

Yazarların Makaleye Olan Katkıları

Yazarın makaleye katkısı %100'dür.

Çıkar Beyanı

Çalışmadan kaynaklı herhangi bir çıkar çatışması bulunmamaktadır.

Kaynaklar

Cumhurbaşkanlığı Osmanlı Arşivi (BOA)

Ali Emîrî Abdülhamid I (AE.SABD.I). 50/3564, 115/7724.

Ali Emîrî Sultan Ahmed II (AE.SAMD.II). 6/544, 8/850, 8/852, 11/1212, 16/1748, 17/1874 1875, 18/2000, 19/2057.

Ali Emîrî Sultan Ahmed III (AE.SAMD.III). 148/14480, 210/20328.

Ali Emîrî Mahmud I (AE.SMHD.I). 85/5753.

Ali Emîrî Mehmed IV (AE.SMMD.IV). 24/2702, 24/2707, 29/3331, 45/5151, 46/5210, 46/5308, 49/5686, 52/6079, 55/6431, 56/5308, 98/11481, 98/11557.

Ali Emîrî Mustafa II (AE.SMST.II). 55/5605, 127/13940.

Ali Emîrî Mustafa III (AE.SMST. III). 316/25374.

Ali Emîrî Osman III (AE.SOSM.III). 63/4699, 74/5602.

Ali Emîrî Süleyman II (AE.SSÜL.II). 17/1724, 30/2961.

Bâb-ı Âsafî Divan-ı Hümayun Sicilleri Mühimme Defteri (A. DVNSMHM.d). 3/1161, 5/124,1437 6/122,1453, 7/1596,2218, 49/329, 52/627, 61/82, 70/346, 78/188.

Bâb-ı Defteri Muhallefat Halifelîği (D.BŞM.MHF). 58/49.

Bâb-ı Defteri Odun Eminliği Defterleri (D.BŞM.ODE,d). 16560.

Bâb-ı Defteri Odun Eminliği (D.BŞM.ODE). 1/133 s. 279.

Bâb-ı Defteri Mevkufat Kalemî Defterleri (D.MKF.d). 27543.

Bâb-ı Defteri Mevkufat Kalemî Odun Emini Defterleri (D.MKF.ODE.d). 31984.

Cevdet Belediye (C.BLD). 4/155, 99/4938.

Cevdet Dahiliye (C.DH). 78/3874.

Cevdet Evkaf (C.EV). 481/24346.

Cevdet Saray (C.SM). 33/1657, 37/1877, 85/4264, 91/4588, 137/6886.

İbnülemin Dahiliye (İE.DH). 20/1830.

İbnülemin Maliye (İE.ML). 12/1105.

İbnülemin Saray (İE.SM). 4/282, 7/675, 10/976, 14/1451, 15/1585, 17/1725, 17/1728, 21/2229, 23/2357.

Hatt-ı Hümayun (HAT). 39/1958, 294/17496, 669/32663, 671/32795.

Hazine-i Hassa İradeler (HH.İ). 28/19.

Kamil Kepeci Defterler (KK.d). 2295 s. 3, 7382, 7387, 7388.

Maliyeden Müdevver Defterler (MAD.d). 412 s. 3, 762 s. 5-7, 1355 s. 7-52, 3133 s. 91-92, 3182, 4708, 5002, 5686 s. 13-33, 5894, 5975, 6219, 6462, 6629, 15411.

Maliye Nezareti Emlak-i Emiriyye Müdürlüğü (ML.EEM). 695/53.

Sadaret Amedi Kalemî Evrakı (A. AMD). 63/80.

Sadaret Amedi Mektubi (A.)MKT.). 46/65.

Topkapı Sarayı Müzesi Arşivi Defterleri (TS.MA.d). 542 s. 2-3, 839, 9707 s. 2.

Topkapı Sarayı Müzesi Arşivi Evrakı (TS.MA.e). 126/5, 229/2, 969/39, 1329/10, 1362/20.

Araştırma-İnceleme Eserler

Akgündüz, A. (2005). *Osmanlı Devletinde Belediye Teşkilatı ve Belediye Kanunları*. İstanbul: Osmanlı Araştırmaları Vakfı.

Akyıldız, A. (2024). *Mabeyn-i Hümayun: Osmanlı Saray Teşkilatının Modernleşmesi*. İstanbul: Timaş Yayınları.

Arslan H. (2022). "17. Yüzyılda Ayntâb Sancağında Sürsat Yükümlülüğü". *Gaziantep University Journal of Social Sciences*, 21/3: 1733-1765.

Berksan, F. E. (2005). *Matbah-ı Âmire (Saray Mutfağı) (1703-1730)* [Yayımlanmamış Doktora Tezi]. İstanbul Üniversitesi.

Bilgin, A. (2004). *Osmanlı Saray Mutfağı (1453-1650)*. İstanbul: Kitabevi.

Bostan, İ. (1992). *Osmanlı Bahriye Teşkilâtı: XVII. Yüzyılda Tersâne-i Âmire*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.

Erkal, M. (1993). "Cizye". *İslam Ansiklopedisi*. C. 8. İstanbul: TDV Yayınları, 42-45.

Ertaş, M. Y. (2007). *Sultanın Ordusu (Mora Fethi Örneği 1714-1716)*. İstanbul Yeditepe Yayınevi.

Genç, M. (2000). *Devlet ve Ekonomi*. İstanbul: Ötüken Yayınları.

_____. (2020). "Mukâtaa". *İslam Ansiklopedisi*. C. 31. Ankara: TDV Yayınları, 129-132.

Güçer, L. (1964). *XVI-XVII. Asırlarda Osmanlı İmparatorluğu'nda Hububat Meselesi ve Hububattan Alınan Vergiler*. İstanbul: İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi.

Halaçoğlu, Y. (1991). *XIV-XVII. Yüzyıllarda Osmanlılarda Devlet Teşkilâtı ve Sosyal Yapı*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.

İnalçık, H. (2000). *Osmanlı İmparatorluğu'nun Ekonomik ve Sosyal Tarihi (1300-1600)*. C. 1. İstanbul: Eren Yayınları.

İpşirli, M. (1991). "Arpa Emini". *İslam Ansiklopedisi*. C.3. İstanbul: TDV Yayınları, 392.

İşbilir, Ö. (2007). "Nüzül". *İslam Ansiklopedisi*. C. 33. İstanbul: TDV Yayınları, 311-312.

Karaduman, G. ve Selçuk, D. (2024). "Osmanlı İmparatorluğu'nda Avcılığa İktisadi Bir Bakış: 1678 Yılı Av Organizasyonu". Ss. 175-200 içinde *Türkiye İktisat Kongresi 2023 Bildiriler Kitabı*. Haz. Yunus Pustu, Ayşenur Şenel ve Hande Yaren Karacabey. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.

Karahan, A. (2024). *Osmanlı İmparatorluğu'nda İstabl-ı Âmire Teşkilâtı (XV-XVI Yüzyıllar)* [Yayımlanmamış Doktora Tezi], Marmara Üniversitesi.

Koç, B. (1999). "Osmanlı Devleti'ndeki Orman ve Koruların Tasarruf Yöntemleri ve İdarelerine İlişkin Bir Araştırma." *OTAM Ankara Üniversitesi Osmanlı Tarih Araştırma ve Uygulama Merkezi Dergisi*, 10/10: 139-158.

McGowan, B. (1981). "Osmanlı Avarız-Nüzul Teşekkülü 1600-1830". Ss. 1327-1331 içinde *VIII. Türk Tarih Kongresi*. C. 2. Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi.

- _____. (2000). *Osmanlı İmparatorluğunun Ekonomik ve Sosyal Tarihi 1600-1914*. C. 2, haz. Halil İnalçık ve Donald Quataert. İstanbul: Eren Yayıncılık.
- Murphey, R. (2007). *Osmanlı'da Ordu ve Savaş 1500-1700*. Çev. Tanju Akad. İstanbul: Homer Kitapevi.
- Narin, R. (2011). "Osmanlı Devleti Zamanında Kocaeli Ormanları". *Belleten*, 75/274: 769-782.
- Ortaylı İ. (2001). "Kadı". *İslam Ansiklopedisi*. C. 24. İstanbul: TDV Yayınları, 69-73.
- Özcan, A. (1992). "Biniş". *İslam Ansiklopedisi*. C. 6. İstanbul: TDV Yayınları, 184-185.
- Özdemir, F. (2021). 17. Yüzyılda Osmanlı Devletinde İstabl-ı Âmire (Has Ahûr) Teşkilâtı [Yayımlanmamış Doktora Tezi]. Gazi Üniversitesi.
- Özdemir, N. (1994). "Düğün". *İslam Ansiklopedisi*. C. 10. İstanbul: TDV Yayınları, 16-18.
- Pakalın, M. Z. (1993). *Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü*. C. 1. İstanbul: MEB Yayınları.
- Polat, S. (2018). "Osmanlı Devleti'nde Nüzul Vergisinin Teşkili ve Gelişimi: XVI-XVII. Yüzyıllarda Osmanlı Ekonomisini Nüzul Vergisi Üzerinden Değerlendirmek". *Belleten*, 82/295: 829-862.
- Sahillioğlu, H. (1991). "Avarız". *İslam Ansiklopedisi*. C. 4. İstanbul: TDV Yayınları, 108-109.
- _____. (1995). "Emîn", *İslam Ansiklopedisi*. C. 11. İstanbul: TDV Yayınları, 111-112.
- Sak, İ. ve Çetin, C. (2004). "XVII. ve XVIII. Yüzyıllarda Osmanlı Devleti'nde Menziller ve Fonksiyonları: Akşehir Menzilleri Örneği". *Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, 16: 179-221.
- Türkhan, M. S. (2006). 18. Yüzyılın İkinci Yarısında İstanbul'un Et İaşesinin Temini: Hassa Kasabbaşılik Kurumu [Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi], Marmara Üniversitesi.
- Uzun, A. (2020). *İktisâdî ve Malî Yönleriyle İstabl-ı Âmire (1500-1900)*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- Uzunçarşılı, İ. H. (1948). *Osmanlı Devleti'nin Merkez ve Bahriye Teşkilâtı*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi.
- _____. (1965). *Osmanlı Devleti'nin İlmiye Teşkilatı*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi.
- _____. (1988). *Osmanlı Tarihi 3*. C. 1. Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi.
- _____. (1988). *Osmanlı Devleti'nin Saray Teşkilatı*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi.
- Withers, R. (1996). *Büyük Efendinin Sarayı*. Çeviren C. Kayra. İstanbul: Pera Turizm ve Ticaret A.Ş. Yayınları.

Extended Abstract

The control of fire is a breakthrough discovery in human history. Thanks to fire, which was used as a source of warmth and illumination, early humans were able to move more easily at night and protect themselves from the cold, create advanced hunting equipment and various items, and begin to consume raw products by cooking them. While these developments affected the geographical distribution of people, they also led to many social, economic and cultural changes. As a matter of fact, the emergence of civilizations accelerated as a result of the opportunities offered to people by fire. After the fire source was obtained, materials such as dry wood, dry wood pieces, charcoal, stone coal and wood were used to ignite it. However, the increase in human population in direct proportion to the emergence of civilizations triggered the need for fuel materials. The provision of fuel materials was initially provided by gathering, while the formation of state administrations ensured that regular and systematic programs were followed. In the early 14th century, the Ottomans, which emerged as a small end principality in Anatolia, became institutionalized in a short period of time and meticulously organized the supply of fuel materials.

The first information about the supply of wood for the sultan's palaces, kitchens and courtiers in the Ottoman Empire is found during the reign of Sultan Suleiman (1520-1566). After the conquest of Iznik and İzmit, the wood needed for the palace and kitchens was mostly supplied from these regions. Especially until the end of the 17th century, in addition to Iznik and İzmit, the Anatolian and Rumeli coasts, Adalar, Burgaz, Misivri, Süzebolu and Ahtapolu ports, Silivri, Ahyolu, Vize and Midye kazas were utilized for the supply of palace wood. The palace wood from various regions and ports was brought to Istanbul via different routes. In the 16th century, the palace wood supplied from Iznik was transported to Istanbul via Gemlik, and in the following centuries, it was transported to the Black Sea via the Sakarya River. The wood delivered to Topkapı Palace, which hosted the sultans for nearly 400 years, was brought to the ports around Bahçekapı, Odunkapı and other gates. Especially in the classical period, conscript boys were employed on the ships assigned to bring the palace wood.

During the reign of the Sultan Suleiman, no single person or organization was responsible for the supply of palace firewood. However, during the reign of Sultan Murad III (1574-1595), this task began to be undertaken by the Janissary Aghas and the Istanbul Aghas under their command. As of 1589, the Istanbul Aghas, who were the wood suppliers of the palaces, continued their duties until the establishment of the *odun emini* during the reign of Sultan Ibrahim (1640-1648). The first data on the *odun emini*, which is also recorded as *hime* or *hatab emini* in Ottoman archival documents, is found in 1643. *Odun emini*, which emerged in this period, was in charge of providing wood for the sultan, the harem, the state officials, the palace staff and the *kapıkulu*, the private kilns and gardens, and the stables, *halvahs*, coffeehouses, hammam and kitchens in the palaces. In addition to wood, they also supplied fuel materials such as logs and coal, and made deliveries to the army and *menzils* when necessary. Firewood for various state palaces such as Topkapı Palace, Old Palace (Istanbul), Edirne Palace, Galata Palace, Ibrahim Pasha Palace and Dolmabahçe Palace was supplied by the *odun emini*. Firewood suppliers were in charge of providing firewood for ceremonies such as *şikâr-ı hümayun*, *göç-i hümayun*, *binîş-i hümayun* and *sûr-i hümayun* organized by the sultans. In some cases, these officials, who also provided wood for the Crimean khans, worked together with the institutions under the *başmuhasebe* and *mevkûfat* and ensured the order of the *menzils*. Appointed and dismissed according to the decision taken by the sultan, *odun Emini* earned their livelihood from the tax revenues given to them. Although the duration of their tenure varied, the period of time they were to provide wood could be daily, monthly or annually. If they were found to have engaged in illegal behavior, they were dismissed or executed like other officials.

Many different methods were followed in the procurement of palace wood to be supplied by the odun emini. These methods included avariz exemption, avariz, nüzul, sürsat, iştirâ, derya mübaya'ası, jizya, mukataa revenues and direct purchases from the state treasury. However, the most preferred method of procurement was the use of the state treasury and the avariz exemption. The wood purchased from various regions by the odun emini was first placed in warehouses built in the central regions. These woods were then transported to the wood warehouses inside the palaces by cartmen or beasts of burden. However, the palace wood was transported by sea rather than by road. Many negative factors were encountered during the transportation, unloading and shipment of these woods. Administrative and judicial failures, inadequate boats and ships, crew desertions, people's aversion to selling wood, problems in transportation infrastructure, weather, harsh winters, profiteering, fires and banditry were among the most common problems. Until the middle of the 17th century, the distribution of the wood transported to the palace warehouses for the harem was carried out by the zülüflü baltacı, and its delivery for the kitchen and courtiers was carried out by the Istanbul Aghas. However, the establishment of the odun emini triggered a systematic program for the supply and distribution of wood within the palace and led to the emergence of new institutions.

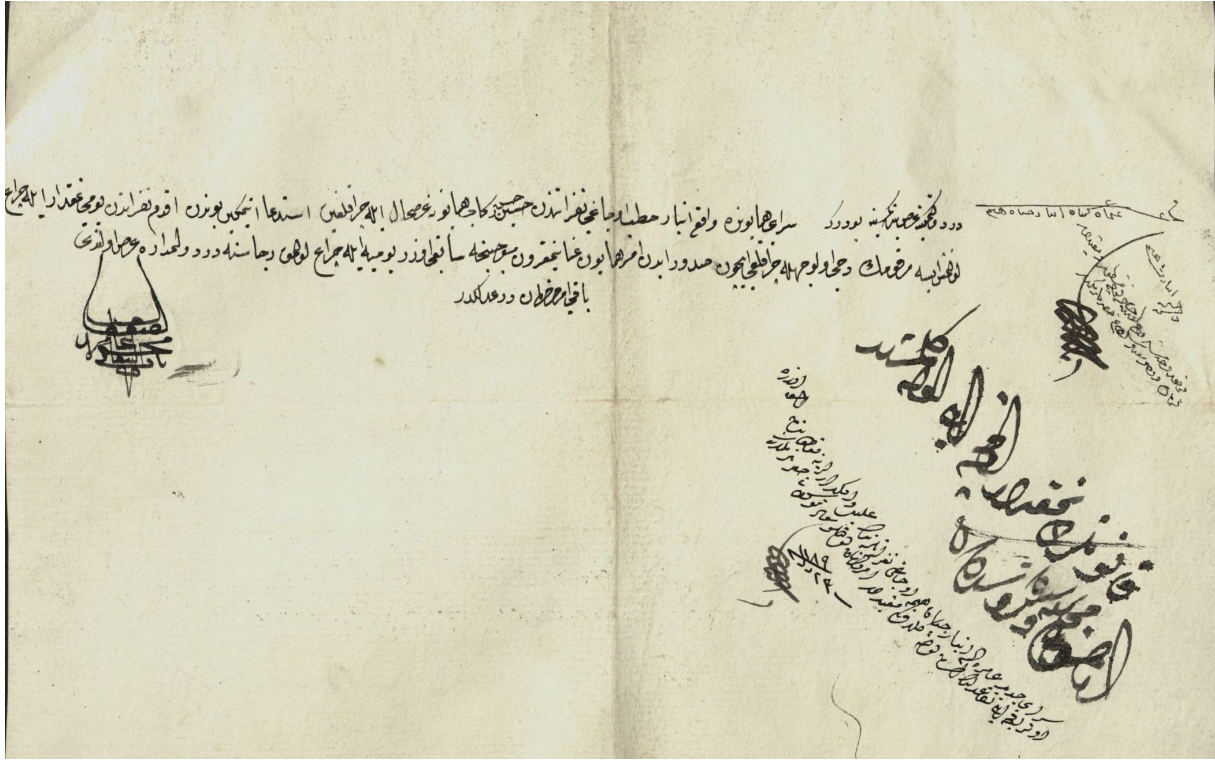
Established in the late 17th century under the administration of the odun emini, Hatab Emaneti was established to ensure that the wood supply of palaces and official government offices was carried out under the roof of a single institution. While the supply of wood for the palaces and the Hatab Emaneti was managed by the wood sureties until 1722, the Istanbul Aghas came to the forefront again after this date. However, after 1750, since it is seen that the odun emini continued to supply wood, it is understood that they carried out this task together with the Istanbul Aghas. After the second half of the 18th century, with the establishment of the Anbar-ı Hatab Corps in Topkapı Palace, the wood warehouse in the palace was institutionalized and a new field of employment emerged. This institution undertook the distribution of the wood in the warehouse within the palace. A document from 1775 reveals the existence of an institution called Anbar-ı Hatab Corps in Topkapı Palace. In the 17th century and before, the wood in the palace warehouses was distributed to the harem by zülüflü baltacılar, and to the matbah, kapıkulu and courtiers by the Istanbul Aghas or the servants working in Hatab Emanet. With the institutionalization of the Topkapı Palace wood warehouse under the name Anbar-ı Hatab Corps, a new field of employment emerged. Although the sultan who established this quarry is unknown, it is believed that the employed servants were responsible for the internal distribution of palace wood. After the wood procured from various regions of Rumelia and Anatolia by the odun emini or Istanbul Agha was transported to the palaces and placed in the warehouses, it was the Anbar-ı Hatab Ocağı nefer who were responsible for its distribution, storage and inspection at various time intervals. In 1832, the Anbar-ı Hatab Corps was staffed by a kethüda, a janitor and 33 laborers. While the kethüda served as the secretary of the odun emini, keeping track of the wood and carrying out correspondence procedures, the janitor was responsible for the internal organization of the warehouse and supervised the laborers.

From 1722 onwards, the Hatab Emaneti was generally administered by the Aghas of Istanbul. However, with the abolition of the Janissary Corps in 1826, the duty of the Aghas was terminated and the Hatab Emaneti was administered by the odun emini. In the 19th century, the transformation and reform of Ottoman institutions also affected the Hatab Emaneti and the Odun Emni. As of 1843, the odun emini were transformed into the Hatab Ambarı Müdürü while the Hatab Emaneti was transformed into the Hatab Ambarı Müdürlüğü in the same century. Established in the 19th century, the Hatab Ambarlı Müdürlüğü was staffed by a müdür, başkatip, muavin, janitor and puller. The müdürs were the highest authority in the procurement of palace wood, as was the case in the past under the name of odun emini. Başkatip were responsible for keeping records of the wood procured and of the employees, while muavin acted as secretaries to the directors and carried out

correspondence transactions. The pullers working in the warehouse directorate ensured that the wood to be brought to the warehouse was transported by carts or beasts of burden. The janitors were employed in cleaning and preserving the warehouse, protecting the materials and internal distribution. This systematic and programmatic institution ensured the supply of wood for the palaces until the collapse of the Ottoman Empire.

EKLER

EK-1. Topkapı Sarayı'nda Anbar-ı Hatab Ocağı Kurumunun Varlığına Dair Vesika

EK-2. Sultan III. Selim'in Topkapı Sarayı'na Yapılan Odun Tedariki Hakkında Hatt-ı Hümayunu

